

STRUČNÝ KOMENTÁŘ

Předkládaná publikace shrnuje výsledky devatenáctého ročníku výběrového šetření *Životní podmínky*, které se uskutečnilo v první polovině roku 2023. Cílem bylo zmapovat situaci českých domácností v období dotazování a jejich příjmy v roce 2022. Šetření se pravidelně zaměřuje na zjišťování údajů o finanční situaci různých typů domácností, příjmech, kvalitě a nákladech na bydlení, vybavenosti bytů, zdravotních, pracovních a materiálních podmínkách domácností a jejich členů. Šetření tohoto typu probíhá celkem ve 34 evropských zemích. K hlavním výstupům patří informace o podílu osob ohrožených příjmovou chudobou a osob žijících v domácnostech s materiálním nedostatkem.

Všechna data, která souvisejí s příjmy domácností, odrážejí stav roku 2022.

Průměrné čisté peněžní příjmy domácností meziročně vzrostly z 241,2 tis. Kč na osobu v roce 2021 na 259,9 tis. Kč v roce 2022, tedy o 7,7 %. Po započítání inflace, která v roce 2022 činila průměrně 15,1 %, reálné příjmy domácností poklesly o 6,5 %. Z hlediska různých typů domácností rostly v roce 2022 příjmy nejrychleji domácnostem jednotlivců starších 65 let, a to meziročně o 13,9 %. Tento významný nárůst byl především výsledkem trojí valorizace důchodů v roce 2022. Naopak nejméně vzrostly příjmy neúplným rodinám s dětmi, tvořeným jedním rodičem s alespoň jedním dítětem, a to o 5 %. Neúplné rodiny s dětmi zároveň tvoří typ domácnosti s nejnižšími ročními čistými příjmy na osobu. V přepočtu na měsíc představuje průměrný příjem člena této domácnosti 14,6 tisíc Kč. Naopak nejvyšších příjmů ze sledovaných skupin dosahují domácnosti jednotlivců mladších 65 let. Tyto domácnosti si měsíčně přijdou průměrně na 32,7 tisíc Kč, což pro tuto skupinu představuje meziroční růst o 8,8 %.

V předchozím sledovaném období, tedy v roce 2021, rostly čisté a hrubé příjmy odlišnou rychlostí. Tento rozdíl byl způsoben především z důvodu změny výpočtu základu daně ze superhrubé mzdy na hrubou mzdu. V roce 2022 se potom tempo růstu čistých a hrubých příjmů přiblížilo. Ačkoliv čisté a hrubé příjmy domácností rostly zhruba stejně, meziročně byl zaznamenán mírně vyšší nárůst čistých příjmů (7,7 %) oproti příjmům hrubým (7,5 %). Na tento rozdíl mělo vliv zejména navýšení slevy na poplatníka v roce 2022.

Pokles reálných příjmů domácností se projevil také v tom, jak domácnosti subjektivně hodnotily vycházení se svými příjmy. Zatímco v roce 2022 vycházelo se svými příjmy s velkými obtížemi nebo s obtížemi 13,2 % domácností, v roce 2023 obtíže připustilo 13,7 % domácností, tj. nárůst o 0,5 p. b. Tento nárůst navazoval na trend z předchozího roku. Na druhé straně klesl (o 1,0 p. b.) podíl domácností, které vycházely se svými příjmy snadno či velmi snadno, a to z hodnoty 18,7 % na 17,7 %. Z pohledu typu domácnosti vycházely s příjmy nejhůře rodiny tvořené samotným rodičem s jedním či více dětmi a jednotlivci starší 65 let.

Náklady domácností na bydlení za rok 2023 činily v průměru 8 299 Kč na domácnost za měsíc, což bylo oproti předchozímu roku o 1 479 Kč více. Meziroční nárůst výdajů za bydlení byl v roce 2023 více než dvojnásobný (21,7 %) oproti nárůstu mezi roky 2021 a 2022 (10,4 %). Nejvíce se na tom podílel růst cen plynu (o 43,6 %) a růst ceny elektřiny (o 26,4 %). Nárůst výdajů za vytápění se odráží také v navýšení podílu domácností, které si nemohly dovolit dostatečně vytápět svůj byt či dům. Podíl příjmů, které domácnosti vynakládaly na bydlení, se během posledních let snižoval, když příjmy domácností rostly v průměru rychleji než jejich náklady na bydlení. Od roku 2022 však tento trend nepokračoval. Podíl nákladů na bydlení na příjmech činil v roce 2023 průměrně 16,7 % a meziročně vzrostl o 1,8 p. b. Obecně se však významně liší podle právní formy bydlení. Pokud domácnost žila ve vlastním domě, představoval tento podíl 13,5 %. Naproti tomu u domácností žijících v pronajatém bytě podíl nákladů na bydlení na příjmech činil 30,3 %. Jejich průměrné náklady na bydlení ve výši 12 251 Kč měsíčně významně přesahovaly náklady na bydlení u vlastních domů (7 678 Kč) i bytů v osobním vlastnictví (6 996 Kč).

S růstem nákladů na bydlení došlo i ke zhoršení vnímání těchto nákladů coby zátěže rodinného rozpočtu. Zatímco v roce 2022 vnímalo náklady na bydlení jako velkou zátěž 17,8 % domácností, v roce 2023 podíl těchto domácností vzrostl na 21,2 %. Nejvíce pociťovaly velkou zátěž náklady na bydlení domácnosti v nájemním bydlení, necelých 35 % z nich.

Ukazatel „Míra ohrožení příjmovou chudobou“, který se počítá jako podíl osob žijících v domácnostech, jejichž příjem je nižší než stanovená hranice ohrožení příjmovou chudobou, dosáhl v roce 2023 úrovně 9,8 %. Hranice ohrožení příjmovou chudobou je určena jako 60 % mediánu ekvivalizovaného disponibilního příjmu domácnosti a zohledňuje velikost a složení domácnosti. Aby domácnost jednotlivce v roce 2023 nespadla pod hranici ohrožení příjmovou chudobou, musel být její čistý měsíční příjem vyšší než 16 774 Kč, domácnost dvou dospělých musela mít příjmy vyšší než 25 160 Kč za měsíc, rodič s dítětem do 13 let musel mít více než 21 806 Kč měsíčně a partnerský pár se dvěma dětmi do 13 let více než 35 225 Kč.

Ukazatel míry ohrožení příjmovou chudobou se po loňském nárůstu na úroveň 10,2 % v roce 2023 mírně snížil o 0,4 p.b. V tomto roce se ohrožení příjmovou chudobou týkalo přibližně 1 020,6 tisíc obyvatel

České republiky. Zmíněný pokles byl zapříčiněn především diferenciací příjmů a odlišným tempem růstu příjmů u různých skupin populace. V roce 2023 rostly čisté příjmy rychleji nízko-příjmovým domácnostem než domácnostem středně-příjmovým. To bylo způsobeno zejména jednorázovým příspěvkem 5 000 Kč za každé dítě, na který měly nárok domácnosti s celkovými ročními příjmy pod milion korun.

V roce 2023 klesla míra ohrožení příjmovou chudobou u většiny sledovaných typů domácností. Výjimku tvořily neúplné rodiny s dětmi, tedy takové rodiny, kde žije pouze jeden rodič s jedním nebo více dětmi. U tohoto typu domácnosti došlo naopak k meziročnímu nárůstu ohrožení příjmovou chudobou z 30,8 % na 33,0 %. Další dlouhodobě ohroženou skupinu tvoří jednotlivci starší 65 let. U této skupiny však došlo naopak k poklesu osob ohrožených příjmovou chudobou z 37,8 % na 33,3 %. Míra ohrožení příjmovou chudobou poklesla také u jednotlivců mladších 65 let, a to o 2,3 p.b. U úplných rodin s dětmi došlo rovněž k mírnému poklesu ohrožení příjmovou chudobou a u dvojic dospělých zůstaly hodnoty téměř stejné.

Míra materiální a sociální deprivace, která vyjadřuje podíl osob, jejichž domácnosti si z finančních důvodů dovolit nejméně 5 položek ze 13 sledovaných, meziročně vzrostla ze 4,8 % na hodnotu 6,3 %. Nejčastěji si domácnosti nemohly dovolit pořídit nový nábytek za opotřebovaný (30,0 %), týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti (20,3 %) nebo zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 14 100 Kč (19,7 %). Na meziročním navýšení míry materiální a sociální deprivace se podílel do značné míry nárůst počtu domácností, které si z finančních důvodů nemohou dovolit dostatečně vytápět byt a konzumovat obden maso či jeho vegetariánské náhražky.